Charles Lewinsky je autorem několika románů, divadelních her a mnoha televizních děl nejrůznějších žánrů. Jeho poslední román "Johannistag" byl oceněn Schillerovou cenou za literaturu.

Pozvání hovořit před školní třídou o svém židovství se pro novináře Emanuela Goldfarba stává impulsem k bilancování života. Goldfarb rozvíjí svou biografii, životní příběh Žida narozeného po roce 1945 v Německu, který sice nemusel na vlastní kůži vytrpět hrůzy holocaustu, jehož celá existence se však přesto odehrává ve stínu minulosti. Jediná role, kterou pro něj tahle společnost má, je role outsidera, přičemž jej, podle jeho vlastního hodnocení, demonstrativní filosemitismus vytěsňuje na okraj ještě více, než antisemitské předsudky.
Charles Lewinsky vykresluje citlivý a zároveň naléhavý portrét Emanuela Goldfarba, který si nepřeje nic víc, než "(být) úplně běžný člověk..., úplně běžný Žid". Na konci knihy pak stojí vývojový proces, který mu umožní přijmout realitu - a postavit se jí.

Úplně běžný Žid

Charles Lewinsky

Obývací pokoj a zároveň pracovna, kterému vévodí mohutný psací stůl uprostřed, čelem k publiku. Když za ním někdo sedí, působí to trochu jako pult kazatele. Regály přeplněné knihami. Malá sedací souprava se stolkem, na kterém stojí otevřená láhev červeného vína a dvě použité sklenice. Vzadu velké okno. Po jedné straně otevřený kuchyňský kout, na druhé straně dveře, které vedou na chodbu a schodiště. Dveře jsou otevřené.

Zvenčí je slyšet Goldfarbův hlas.

Ne! Ne! Jak Ti to mám říct, abys mi konečně věřil? NE. Nechci to dělat.

Cizí hlas volá něco ze schodiště. Slovům není rozumět.

I když jsem novinář. Já píšu. Mluvit je něco jiného. A vůbec: nemám čas!

Ještě jednou je slyšet cizí hlas, tentokrát už dost z dálky.

Nebudu to dělat. Rozuměl´s? Neudělám to!

Goldfarb přichází do pokoje a rozzlobeně za sebou přibouchne dveře. Je mu kolem pětačtyřicítky.

Napodobujíc svého návštěvníka: „Ale vždyť jsou to děti!“ – Právě proto,že jsou to děti. Co jim mám povídat??

Má v ruce dopis. Ještě jednou na něj pohlédne a pak jej zlostně hodí na psací stůl.

Pojme rozhodnutí. Vloží list papíru do staromódního psacího stroje IBM s kulovou hlavou a začne psát. Při psaní hlasitě předčítá.

„Milý pane ...“

Zarazí se, pohlédne na odesílatele na obálce.

„Gebhardt...“

Váhá.

A už je to špatně. Proč "milý"? Já ho nemiluju a on mě taky ne.

Vyjme započatý dopis z psacího stroje, zmačká jej, vloží do stroje nový list a začne znovu.

„Vážený pane Gebhardt! Napsal jste mi dopis ..." Tedy: nikoli mně osobně.

Vyjme dopis z obálky a čte nahlas.

"Židovské obci v Hamburku, Schäferkampsallee 27, 20357 Hamburg. Vážené dámy a pánové ..." - Mně ten dopis jen předali. *(sarkasticky)* Protože jsem novinář. Protože tohle je taky kultura. Protože rád vyprávím historky. Já to ale dělat nechci. Nemám talent k tomu, být veřejně sám sebou.

Pauza

Co jste asi za člověka, pane Gebhardt? Jak si Vás mám představit?

Dívá se na dopis.

Těžko říct, jen podle podpisu. Dopisy psané na počítači nemají charakter. Bude Vám tak něco po padesátce. V osmašedesátém jste chtěl spasit svět, nastoupil do školství a teď jste krátce před penzí. Takový dobrák. Jeden z těch učitelů, které žáci neberou dost vážně na to, aby je neměli rádi.

Pauza

Nebo možná ...

Znovu studuje podpis na dopise.

Možná jste taky mladší. Ještě plný dobrých předsevzetí. Chcete všechno dělat lépe. Ale věřte mi, milý pane Gebhardt, vážený pane Gebhardt: Kdo chce všechno dělat lépe, ještě to zdaleka nedělá dobře. Dělat věci dobře, to je vždycky taková ošemetná věc. "Gut machen..." To věčné "Wieder-Gut-Machen". Tak německé slovo.

Pauza

Napsal jste tenhle dopis a nic zvláštního jste tím nemyslel. Nebo ještě hůř: Myslel.

Čte nahlas.

"Vážené dámy a pánové. Se svou osmou třídou budu v příštím pololetí v hodinách občanské nauky probírat téma židovství. Mám tu zkušenost ..."

Přeruší se. S lehkou ironií:

Ach tak. Máte zkušenost. Takže možná přeci jen starší ročník. Jen někdo, kdo žije dost dlouho, se zkušenostem nevyhne. Ačkoli ... Někteří jsou odolní.

Opět uchopí dopis a čte.

"Mám tu zkušenost, že nic nepůsobí tak názorně, a nic si děti nezapamatují lépe, než osobní setkání. A proto bych rád pozval některého židovského spoluobčana, aby se zúčastnil naší vyučovací hodiny a odpovídal na otázky žáků. Bohužel osobně neznám žádného člena Vašeho náboženského společenství ..."

Přeruší se.

Vidíte, Herr Gebhardt, už proto Vaše laskavé pozvání nechci přijmout. Protože mně takové opatrné formulace vždycky hrozně rozčílí.

S opovržením:

"člena Vašeho náboženského společenství", "židovského spoluobčana" - "Žid" tak je to správně! Docela jednoduše: Žid. Vy o tom chcete mluvit se svými žáky a Vaše prsty se přitom zdráhají to slovo naťukat do počítače. Jakto? Žid přeci není nadávka. Vaše *politická korektnost* tady nemá místo. Být Žid není postižení, na které je člověk nerad upomínán. To je ... Bože ...

Přeruší se, udělá odmítavé gesto a opět vezme do rukou dopis.

"... Bohužel osobně neznám žádného člena Vašeho náboženského společenství, a proto bych Vás chtěl požádat ..."

Sarkasticky parodujíc: Nějakého mi sem pošlete, jste chtěl požádat, aby si to děti mohly prohlédnout. V osnovách máme právě vymřelé zvířecí druhy a u dinosaurů v přírodovědeckém muzeu jsme už byli, jste chtěl napsat... –

Jak jste si to představoval, Herr Gebhardt? Že se před Vaši třídu postavím nebo posadím, a Vy řeknete: Tak takhle, děti, vypadá Žid. Židovský spoluobčan. Člen židovského náboženského společenství.

Jak se přitom mám tvářit? Přátelský úsměv? Takto?

Šklebí se v grimasách.

Nebo raději takhle?

Dívá se přehnaně vážně.

Váha čtyř tisíc let dějin na mých ramennou?

Zaujme jinou pózu.

Nebo raději takto z profilu, aby byl lépe vidět nos?

"Nějakého mi sem pošlete!" - Vy to myslíte tak dobře, Herr Gebhardt, a já nemůžu vystát lidi, co si myslí, že to s námi musí myslet dobře. A proto, vážený pane Gebhardt, Vaše pozvání bohužel, bohužel nemohu přijmout. Nehodím se jako objekt zkoumání. Ještě nejsem zralý do muzea. Ještě nechci být vycpán. Napíchnutý na špendlík. Vypreparován jako nějaká zajímavá zrůdička.

Paroduje: Takže takhle vypadá Žid. Izraelita. Hebrejec. Dobře si jej prohlédněte, milé děti, a až najdete a rozpoznáte všechny typické znaky, napíšeme si o tom slohovou práci. Ale nezapomeňte, musí se v ní vyskytovat slova "tolerance" a "smíření". Nezapomeňte! Tolerance a smíření. Jinak dostanete sníženou známku.

Pauza.

Je mi líto. Prostě to nejde, pane Gebhardt. Vím, jiní to dokážou. Chodí od školy ke škole a dělají osvětu. Já to nedokážu. Přestože jste napsal tak zdvořilý dopis. *Právě proto,* že jste napsal tak *strašně* zdvořilý dopis.

Opět bere do ruky dopis a čte.

"... A tak doufám, že mé prosbě budete moci vyhovět, a zůstávám se srdečným Shalom ..."

Protáhne obličej a hořce se zasměje.
(zhnuseně) "se srdečným Shalom". Neučíte náhodou hudební výchovu, Herr Gebhardt? To byste přeci ten falešný tón musel slyšet. Vždyť jste učitel: To je, jako když křída skřípe o tabuli. "se srdečným Shalom."

Otřese se.

Podepisujete takhle všechny dopisy, nebo jen ty, které jsou určeny Židům? Nebo máte na psacím stole příručku s korektními formami pozdravů pro všechna náboženství? S jásavým Aleluja pro křesťany, s přátelskou nirvánou pro buddhisty?

Prudce: Polibte mi prdel s Vaším srdečným Shalom!

Naleje si sklenici vína, pije. Dlouhá pauza.

Přecitlivělý? Samozřejmě jsem přecitlivělý. Mám příliš tenkou kůži. Ne, že by mne někdo napadal. To sice občas bolí, ale člověk pak má aspoň hroší kůži. Je to jako trénink. Tenká kůže, ta je z těch sametových rukaviček, ve kterých na člověka pořád sahají. Od toho permanentního podlézavého pochopení. Od toho odporného vciťování. Ale jak to mám Vašim žákům vysvětlit, Herr Gebhardt?

Pauza. Goldfarb se zhluboka nadechne.

Jak tohle mám vysvětlit Vašim žákům?

Tak jinak: Chcete Vaše žáky vychovávat k toleranci, to Vás ctí a chválí. Ale já... Já bych chtěl žít v Německu, ve kterém člověk může být Žid, aniž by všichni kolem automaticky pociťovali nutnost být tolerantní.

Přejde k regálu s knihami, vezme z něj slovník a listuje v něm. Konečně najde hledané místo.

Tady. "Tolerance – z latinského tolerare, snášet, strpět." – Já ale nechci být snášen, nechci být snášen a nechci být trpěn. Ta permanentní solidarita mi jde na nervy. Nemůžu vystát lidi, co jsou každé ráno po probuzení nejprve deset minut solidární, než si jdou vyčistit zuby.

Ale vždyť já vím, že člověka povznáší, být dobrým, ale mně do toho netahejte! Já po takové roli netoužím. Ani ve zlém, ani v dobrém. Chci být úplně běžný člověk. Úplně běžný Žid.

Pauza.

A v tom je právě háček. Úplně běžný Žid v Německu – to je jako úplně běžný nosorožec dvourohý v Africe. Rozpor sám o sobě. Dnes už jsme vzácní, my nosorožci. Příliš dlouho nás lovili a stříleli. Stal se z nás případ pro ochranáře. Pro Greenpeace a pro Svaz německo-židovské spolupráce. Na nosorožce se chodí do ZOO; Židy si zveme do vyučování. Já vím, Vy jste to myslel dobře, pane Gebhardt. Vy to určitě všichni myslíte dobře na tom Vašem....

Podívá se na obálku.

...Gymnáziu Kurta Tucholského.

Krátce se zasměje.

Už s tím pojmenováním Vaší školy jste to mysleli dobře. Kurt Tucholsky... Spáchal sebevraždu v exilu. Ale ne proto, že by byl Žid. Proto, že byl Němec, a už to nemohl vydržet

Pauza.

Snad proto. Kdo ví?

Jde k regálu s knihami a něco hledá. Konečně se vrátí s krabicí od bot. Posadí se s ní na zem.

Tady jsou. Schovaní. Zahrabaní. V téhle krabici je celá moje historie. Celá rodina. Celá karetní hra.

Bere z krabice jeden obrázek za druhým klade fotografie vedel sebe na podlahu, tak trochu jako kartářeka, která vykládá své karty.

Kluk, dáma, král, eso. Kluk, dáma, král, eso. Židi se na své rodinné fotografie nedívají stejně jako ostatní. Věděl jste to? Naše vzpomínky nejsou stejné. Vy říkáte: "Tohle byl strýc, co měl tlustou tetu." "Tahle teta jednou vypadla ze

saní." "A tenhle byl pekař, a vždycky, když přišel na návštěvu, přinesl housky s rozinkami." Něco takového my říkáme jen u hodně starých fotek. Jen u fotek lidí, co měli to štěstí, že zavčas umřeli. U všech ostatních říkáme:

Znovu ukazuje na jednotlivé fotografie.

"Terezín." "Osvětim." "Emigroval do Caracasu." "Nezvěstný."

Pauza.

Vlastně bychom byli docela velká rodina, my Goldfarbové. – A úplně nakonec, po všech ostatních…

Pauza. Hledá v krabici.

Kde to je?

Konečně vytáhne fotku.

Já, převlečený za malého Němce. Tyhle kalhoty mi koupil otec na první školní den. Nebyly nové, samozřejmě. Ale kožené kalhoty jsou nezničitelné. Od začátku mi byly trochu těsné, svíraly mně v rozkroku. Myslel jsem si, že to tak má být. Myslel jsem, že ostatní to taky vždycky zabolí, když si sednou.

Pořád mně tlačí, kožené kalhoty.

Vezme z krabice jinou fotografii.

A moji rodiče. Simon Goldfarb a jeho žena Edith, rozená Bornstein. Domácí potřeby pro náročnou klientelu.

Byli vždycky tak hrdí na ten svůj obchůdek. Vždy to nejnovější a nejmódnější zboží. Jak zářil, když tenkrát domů přinesl ten kávovar.

Stále ještě s fotografií rodičů v ruce jde do kuchyňského koutu, kde stojí staromódní kávovar, padesát let starý designérský kousek.

Dnes už je samozřejmě staromódní, ale tenkrát... Můj otec byl pro všechno moderní. "Staré krámy prostě zapomenout", vždycky říkal."Všechno vyhodit. Začít zase od nuly a dělat to lépe." Můj otec byl optimista. I po tom všem, co se stalo. Nepolepšitelný snílek. Všichni optimisté jsou snílci. Taky proto mají pesimisté nakonec vždycky pravdu. Jen s ní nejsou šťastní.

Dívá se na fotografii.

Jak tady hrdě stojíš, před tím obchůdkem.

Něžně: Optimisto! Často jsem se Ti kvůli tomu vysmíval. Vysmíval jsem se Ti a přitom jsem Ti záviděl. Člověk musel být optimista, aby se tenkrát vrátil do Německa. To černé období přežil v Anglii. Poslali ho tam, jako patnáctiletého kluka, úplně samotného. Uložili jako kufr do úschovny. A když bylo po všem, už nebyl nikdo, kdo by ho vyzvednul.

Myslel, že se dá pokračovat. Ten roztrhnutý kus čistě odstřihnout a přiložit nový. Jeho otec byl krejčí. Ale s pohřebními rubáši tahle metoda nefunguje.

Pauza. Ceou dobu něco kutil s kávovarem. Teď konečně teče káva do šálku.

Zajímavý detail pro Vás, pane Gebhardt: Ortodoxní Židé mají svůj rubáš vždy připraven ve skříni. Můj otec tomu říkal "Sargenes". Košile do rakve. Jednou za rok se vytáhne ze skříně, na pesach, na celý večer. Je to veselý svátek, hodně zpěvu a smíchu – a pán domu tam sedí ve svém pohřebním rubáši a baví se. To by bylo něco pro Vaše žáky, Herr Gebhardt. Zajímavá anekdota ze zvyků a tradic exotického národa. Takového něco jste si představoval?

Hodí kostku cukru do šálku a míchá.

Moje matka si vždycky dávala tři kostky cukru. Někdy i čtyři. Ona byla v lágru a potom se jí to už nikdy nezdálo dost sladké.

Pauza.

Úplně vidím Váš obličej, až tohle budete číst, Herr Gebhardt. Německý obličej v rozpacích. Jako ta televizní komentátorka, Lea Rosh.
Jako při vzpomínkových projevech v Bundestagu.

To nemusíte, Herr Gebhardt. Tohle je obyčejný šálek kávy, žádný moralistický klacek. Já jsem se o tom lágru, ve kterém vegetovala moje matka jako malá holka, nezmínil proto, abyste měl špatné svědomí. Ten reflex "Ach jak to muselo být strašné" nesnáším úplně stejně jako Martin Walser.

Pauza.

Ale taky se tomu nemůžu pořád vyhýbat. To dlouhodobě křiví páteř. Někdy se i v katově domě musí mluvit o oprátce. A ono to prostě tak je, že ti lidé na mých fotografiích jsou docela jinak mrtví, než ti na těch Vašich. Zavražděn prostě není totéž jako zemřel. Zabit prostě není totéž jako padl. Zplynován prostě není totéž jako zápal plic. To nezměním. Máme společné dějiny, ale nikoli stejnou historii, Vy a já. I když to všechno je německá historie.

Lokne si kávy, protáhne obličej a opět odloží šálek. Hodí do šálku druhou kostku cukru. A třetí.

Dneska to potřebuju taky. Takové nechutné téma.

Pije.

Chtěl jsem Vám vyprávět taky něco úplně jiného. Milostný příběh mých rodičů. Pokud to byl milostný příběh...

Ale ano, byl to milostný příběh. Nebo se tomu neříká láska, když hledáte někoho, o koho se můžete opřít? Na koho se upnout? Poznali se v roce čtyřicet šest. Tady v Hamburku. Člověk je hrozně sám, když se vrátí domů, a tam už nic není. Žádný příbuzný, žádný domov.

Dívá se na fotografii.

Vždycky, když se dívám na tenhle obrázek, mám pocit, že tady stojí dva, co nemají vlastně nic společného kromě toho, co už nemají. Nemám ani jednu fotografii, na které by se na sebe usmívali. Když se potkali – on po návratu z Anglie, ona z pekla -, byly důležitější věci na práci, než se nechat fotografovat.

A později už se neusmívali. Moje matka se smála, to ano, příliš často a příliš nahlas. Ale usmívat? Nikdy. Asi se to odnaučila.

On byl obchodník, a ona byla vlastně stvořena k tomu, aby po celý život zůstala dcerou z vyšší společnosti. Dvě planety na různých drahách. Myslím, že se dali dohromady jen proto, aby to nevzdali. Mně udělali jenom proto, aby něco dokázali. Nechal jsem je dlouho čekat. Až do roku padesát devět. Byl jsem pozdní dítě. Už to skoro vzdali. Ale pak ten důkaz konečně přišel. Důkaz, že to nekončí. Že to může pokračovat. Že existuje budoucnost.

Náhle zprudka: Je to sakra práce, když musíte jít životem jako důkaz pro něco.

Dlouhá pauza.

Nikdy jsem se rodičů neptal, jestli se někdy milovali. Některé věci se člověk rodičů neptá.

S hořkou ironií: Možná jsem jim měl taky napsat takovýhle dopis. Pozvat je, aby se někdy zastavili u svého syna. Na jednu vyučovací hodinu. Posadit se k němu a vysvětlovat.... Vždyť jsme si *tak* cizí a je to *tak* škoda.

Dívá se na fotografii.

... Co?

Opět se napije kávy, protáhne obličej a vylije obsah šálku do výlevky.

Je to přeslazené. Příliš cukru.

Začne kávovar rozebírat a jednotlivé díly umývá pod tekoucí vodou.

Muset něco dokazovat. Pořád muset něco dokazovat. Otci, že se jeho investice vyplatila. Že nebylo chybou vrátit se do tohoto Německa. Že se nerozhodl špatně, tenkrát. On se zde neoctl jako jiní. Nezaneslo ho to sem náhodou. Mohl zůstat v Anglii. Ale chtěl domů. "Tady jsme přeci doma", to byla jeho věta. A říkal ji se stále větším důrazem. Čím více člověk ztrácí víru, tím hlasitěji se modlí.

Pauza.

Jednou, to už mu s jeho rakovinou plic z života nezbývalo mnoho, jsem se ho ptal, proč nezůstal tam. A víte, co mi odpověděl? "Protože v angličtině nemají slovo pro útulnost." Chápete to, pane Gebhardt? Útulnost. Takové německé slovo.

Pauza.

A já... Já jsem byl tedy důkazem, že to všechno stálo za to. Že to má pokračování. Že v téhle zemi našinec může být doma. Já jsem měl být šťastný za něj. Šťastný a úspěšný a stejný jako všichni. Zkuste to, Herr Gebhardt. Celé ty roky chodit v úzkých kožených kalhotách a k tomu se usmívat. Usmívat! Copak nejsem veselý člověk? Vždy pozitivně a dobře naladěný? Taky jedna z rolí, které jsem nastudoval.

Pauza.

To všechno bych Vašim žákům snad ještě nějak vysvětlil. Ale moji matku....

Pauza.

Možná ... možná kdybych nebyl jedináček ... ale tu trochu životní síly, co jí ještě zůstala, všechnu spotřebovala na mne. Kvočna s jediným kuřetem má prostě strašně moc času si o něj dělat zbytečně mnoho starostí. Já jsem nebyl jen její jediný syn, její jediné dítě – já jsem byl pro ni jediný člověk na celém světě. Jediný židovský člověk. Zástupce všech ostatních. Co jsem udělal já, to

dělali všichni, a co se mně dalo vyčítat, to vyčítali určitě nám všem.

Když jsem se jen tak sám poflakoval na dvoře, tak byl proti fotbalu hned celý židovský národ. A když jsem balónem rozbil okno, tak hrozil hned nejmíň pogrom. "Tohle dělá Risches", to byla její zbraň na všechno, její moralizující plošné bombardování, pedagogický chvat, ze kterého se nedalo vykroutit. "Tohle dělá Risches, Emanueli!"

Nevíte, co je Risches? Ale ano, Herr Gebhardt, víte to. Nemůžete žít v Německu a nevědět to. Jenom neznáte to slovo. Židovské slovo.

Hákové kříže na náhrobních kamenech, to je Risches. Rozbité okno v košer restauraci, to je Risches. Ale jsou to i menší věci. Pan Rosenfeld nebude přijat do golfového klubu? Risches. Učitel mi dal špatnou známku? Risches. Celý svět vysvětlovala moje matka tímhle slovem.

Mám Vám říct vtip, Herr Gebhardt? K osvěžení suchopárného tématu? To přeci určitě taky občas děláte, jako dobrý pedagog. Dávejte pozor: Koktavý Žid se uchází o místo televizního moderátora. Když se vrátí z pohovoru, ptá se ho přítel: "Tak co? Vzali Tě?"

Přehnaně imituje koktavého.

"Ne-e-e." A přítel na to: "A proč ne?" "S-S-Samí a-a-an-antisemiti!" A přesně takhle myslela moje matka.

Pauza.

Stihomam? Samozřejmě. Ale po tolika stíhání je trocha mánie přeci pochopitelná. To taky pro mne nebylo to nejhorší. Všechny matky mají své úlety, a židovské matky jsou tím známé. To nejhorší bylo...

Za všechno jsem mohl *já.* Já, školáček Emanuel Goldfarb. Všechno, co na mně bylo jen o malinko méně perfektní, to bylo "Risches", dávalo ostatním záminku k nadvládě. A ostatní byli všude. Věděl jsem, co moje matka prodělala. Nevěděl jsem to přesně, protože ona o tom nemluvila, ale muselo to být strašné. Věděl jsem, že mnohým mým příbuzným se dělo totéž, a ještě hůř. Všechny ty fotografie, které moji rodiče občas třídili na kuchyňském stole.

Zase si kleká u rozložených fotografií.

Kluk, dáma, král, eso. Terezín, Osvětim, Caracas, nezvěstný. Všichni ti strýcové a tety, kteří byli už jen vzpomínkami, jen fotografiemi: kvůli Risches. A kdo mohl za Risches? Já. Pokaždé, když jsem nepozdravil sousedku

dostatečně zdvořile nebo přišel později do školy. To je sakra spousta odpovědnosti na malého kluka. Sakra spousta odpovědnosti!

Jde zase zpět k psacímu stolu, posadí se. Když hovoří dál, zní jeho hlas docela klidně.

Vidíte, pane Gebhardt, to je právě jeden z důvodů, proč Vaše pozvání nemohu přijmout a Vašim žákům tohle všechno nemohu vysvětlovat. Protože v tomhle neumím být věcný.

Pauza.

Když o tom tak přemýšlím, jak jsem se sám celou tu dobu sledoval, jak jsem se hlídal a nahlížel si přes rameno, jen abych dělal všechno vždycky jó správně, jen aby mi docela určitě nikdo nemohl nic vytknout, celu tu dobu – ještě dnes se na matku hrozně rozčílím. A pak se rozčílím sám na sebe za to, že se zlobím na ni.

Pauza.

A z toho se mají Vaši žáci poučit? Vždyť já sám jsem se z toho nepoučil.

Zpívá: „Já sám nevím proč, co to značí...“

Heine. Taky takový Žid, co chtěl být úplně běžným Němcem. Nebo úplně běžným Francouzem. Nebo úplně běžným čímkoli. Za nácků se mu to pak skutečně podařilo. Jeho básně byly ve školních učebnicích, jen už nikdo neřekl: "Tohle napsal Žid." Docela jednoduchý trik. Prostě pod to napsali: "Autor neznámý".

Být neznámý. Možná by to bylo řešení.

Pauza.

Vidíte, pane Gebhardt, nefunguje to. Chcete po mně vědět, co je Žid v dnešním Německu, a já Vám pořád vyprávím o tom, co bylo tenkrát. To je náš problém: příliš mnoho minulosti. Člověk s sebou táhne tolik minulosti, že to ani nestačí uklízet. Dějiny, židovská nemoc. Dodneška slavíme odchod z Egypta. Faraóni, kteří nás tehdy utlačovali, leží už dávno mumifikováni ve svých pyramidách, ale my pořád ještě slavíme. Nebo chrám v Jeruzalémě. Skoro dva tisíce let, co ho Římané zničili, Římská říše na věky zanikla, jenom my pořád nepřestáváme smutnit. Židovská nemoc: My neumíme zapomínat.

No dobrá, křesťané se taky pořád ještě radují z jednoho narození, kterému je už

dva tisíce let. Ale – vždyť to byl taky Žid. – My toho prostě nemůžeme nechat. My jsme byli vždy tak zaměstnaní vzpomínkami, že jsme se nikdy nedostali k tomu, abychom konečně taky jednou vymřeli, jako všichni ostatní. Ve školách Talmudu se vedou ještě dnes diskuse, které byly historické již ve středověku. Historie. Všechno je naše historie. Člověk ji vleče s sebou jako hrb.

Ano, v Indii nebo v Číně se toho za minulá tisíciletí taky mnoho stalo. Jenže: na světě je miliarda Číňanů. Ti se o celou tu historii mohou mezi sebou nějak podělit. Ale my Židé? Příliš mnoho historie na tak málo lidí. Příliš mnoho historie. Zkoušel jsem před tím utéct, ale tak rychle nedokáže utíkat nikdo.

Začíná to už tím, jak se člověk jmenuje. Goldfarb. Víte, co to jméno znamená? Ne, opravdu to neznamená, že můj prapraprapradědeček měl blond vlasy, zlatavé vlásky jako z Grimmových pohádek. Znamená to prostě tolik, že jeden z mých předků měl dost peněz na to, aby podplatil úředníka. To je přeci něco pro Vaše žáky.

Dávejte pozor: Židé původně neměli žádná příjmení. Každý se jmenoval po svém otci, prostě: Izák, syn Abrahámův, Jakob, syn Izákův.

Tak jako já se jmenuji Emanuel ben Schimon, a můj syn ...

Náhle se přeruší. Dlouhá pauza. Pak se zase sebere .

Chtěl jsem Vám vyprávět příběh. Ve vyprávění příběhů jsem prý dobrý. Takže: Židé se pojmenovávali podle svých otců – říká se tomu "patronym", kdybyste to chtěl Vaše žáky nechat hledat ve slovníku -, až jednoho dne císař či král, nebo kdo to vlastně byl, rozhodl, že všichni musí přijmout nějaké příjmení. Aby se daly lépe vyplňovat rubriky ve formulářích a v listinách. Takže všichni napochodovali na úřad – a pak přišlo na to.

Když měl někdo trochu peněz, mohl si koupit hezké jméno. Goldfarb. Rosenthal. Lilienfeld. Když byl někdo chudý, nebo tam seděl úředník, pro kterého byla jeho vlastní zábava víc, než těch pár grošů, tak se mohlo stát, že se celá rodina ze dne na den jmenovala třeba Smradzkanálu nebo Pytelpotu. Jo, antisemiti se taky rádi zasmějí.

Znal jsem jednoho, právník, ten se jmenoval Zábradlí. Dr.jur. Zábradlí. Ptal jsem se ho, proč si to jméno dávno nezměnil, a víte, co mi na to docela vážně vysvětloval: "Protože jsem na to hrdý." Chápete to? Já jsem to nechápal. Až do té doby, co mi vyprávěl tenhle vtip. Jo, další vtip. Zlatý židovský humor. Vždycky vděčné téma.

Říká jeden: "Já jsem Žid, a jsem na to hrdý." Druhý se ho ptá: "Proč?" A ten první: "No, když nebudu hrdý, stejně budu Žid. Tak jsem radši hrdý." To nebyl vtip, pane Gebhardt. To byla filozofie.

Emanuel Goldfarb. Víte, co znamená Emanuel? Emanu-El. Bůh je s námi. Nevím, jestli je to naděje nebo výhrůžka. Ale kdyby s námi nebyl, nebyli bychom museli vydržet tolik historie. Můj otec, ten nevyléčitelný optimista, vždycky říkal: "Stalo se hodně špatného, ale jedno je jisté: v Německu už nikdy nebude antisemitismus." Taky takový židovský vtip.

Pauza.

Ačkoli ...

To by vlastně mělo být židovské slovo. "Ačkoli". Přesto – že. Tak i tak. Každá věc má dvě stránky. Nejméně. Jeden můj přítel, no, přítel, velmi ortodoxní Žid, takový ten s pejzy, na kterém je jeho židovství na ulici hned vidět, tak toho se jednou ptali, jestli v každodenním životě pociťuje antisemitismus. A on na to: "Díky Bohu, ano." Bez antisemitů bychom my Židé už dávno nebyli, o tom je přesvědčen. Rozpustili bychom se v našem okolí jako kostka cukru v kávě. Prostě bychom zmizeli. Jen to kafe by možná bylo o malinko sladší.

Jde k fotografiím, poskládá je a hodí do krabice.

Kdyby se tak dalo z té historie prostě vystoupit. To by byla věc. Vy jako učitel byste z toho samozřejmě radost neměl. To by pak přeci neexistovalo ani žádné židovství, které by se dalo probírat na hodinách občanské nauky. Asi byste řekl: "Ale, pane Goldfarbe, z historie se přeci musíme učit!" A víte, co já Vám na to řeknu? "Stejně se nikdo nic nenaučí." Z historie se poučíme leda tak o tom, že jsme se ničemu nenaučili.

Ale nemějte obavy, my z ní nevystoupíme. Ani by se nám to nepovedlo. Ne, dokud je Bůh s námi.

Sarkasticky: My jsme přeci jeho vyvoleným národem. Nevím, čím jsme si tenhle trest zasloužili. Ale ať to bylo cokoli, už jsme si to museli dávno odsedět. Už toho bylo dost. Milej Pán Bůh by si zase pro změnu mohl vyvolit nějaký jiný národ.Třeba Belgičany. Nebo Dány. Nám už to stačilo.

Postaví krabici od bot zpět do regálu. Přitom si všimne něčeho jiného, co tam má uloženo: tmavomodrý sametový pytel se zlatě vyšitou Davidovou hvězdou. Vezme jej, jde s ním k psacímu stolu. Položí jej před sebe.

Židovství je náboženství. Tak je to jednoduché.

Ne. Tak je to složité. Z náboženství, z církve se dá vystoupit. Přejít ke konkurenci. Stát se ateistou. Přestat věřit. My musíme věřit pořád. "Židovství není náboženství, je to neštěstí." To není z mé hlavy. To je zase Heinrich Heine. My ani nemáme jinou možnost. Před sto lety se mnoho německých Židů nechalo pokřtít, jen aby konečně patřili k těm ostatním. Křest jako vstupenka. Nic jim to nepomohlo. Pro okolí se z nich nestali křesťané, ale jen pokřtění Židi. My jsme *společenství víry*, držené pohromadě tím, čemu o nás *věří* ti ostatní.

Hořce: A kdyby se slovní hříčkou dalo něco ovlivnit, dávno bychom vládli světu.

Pauza. Zatímco začíná znovu mluvit, vytahuje talit. Pohrává si s ním docela nevědomky.

Kdysi jsem si myslel, že člověk může své židovství odložit jako kabát, který už se nenosí. Zkusil jsem to. Kdo dnes ještě nosí kaftan?, myslel jsem si. Myslel jsem si, že to přeci nemůže být tak těžké. Myslel jsem si, že to přeci není tak velký krok. Nakonec, doma jsme nikdy nebyli zbožní.

Měli jsme tradice, to ano. Chanukový svícen, macesy na pesach. Ale to je něco jiného. To je folklór. Jste zbožný, pane Gebhardt, jenom proto, že jednou za rok připevníte pár svíček na stromeček nebo ukousnete čokoládovému zajíčkovi uši?

Pauza.

Náboženství... Můj otec si byl jist, že Bůh neexistuje. To moje matka byla pesimističtější. Byla přesvědčená, že existuje, ale zklamal. Nejprve si Židy vyvolil a pak o ně ztratil zájem. Už si nechtěl hrát se svými cínovými vojáčky a tak jim urážel hlavy.

Pauza.

Znáte jom kipur? Den smíření? Člověk jde do synagogy, tam se bije v prsa a vyznává ze svých hříchů. Pěkně seřazených podle abecedy.

Tiše předzpívává, přičemž se při každém slovu pravou rukou tluče do prsou.

Ašamnu, bagadnu, gazalnu, dibarnu, ...

A člověk se postí. Ne jako katolický půst, jednou za týden bez masa. My jsme

důkladný národ. Když se postíme, tak pořádně. K jídlu není vůbec nic. Od předchozího večera až do západu slunce. S kručícím žaludkem volám k Tobě, ó Pane.

Jak Vám mám vysvětlit, jak důležitý je pro Židy tenhle svátek? Na jom kipur vyměknou i ateisti a jdou do synagogy. Můj otec tenhle den nikdy nevynechal. Nejprve o tom vždy vtipkoval a pak se stejně postil. Člověk nikdy neví. Třeba přeci jen existuje.

Opět tiše zpívá: Ašamnu, bagadnu...

Pauza.

Víte, co se mi stalo, když jsem poprvé na jom kipur něco snědl? Zvracel jsem. Židovství mi sedlo na žaludek. Takový pocit viny, jaký bych v sobě nikdy netušil. Strach, že mě Bůh potrestá, protože už v něj nevěřím.

Najednou si všimne, jak si jeho ruce pohrávají s talitem. Odloží jej stranou.

To je fuk. Jednoho krásného dne jsem se od toho všeho odpoutal. Alespoň jsem si to myslel. Dobrá, když jsem po svátku jom kipur telefonoval s rodiči, a oni se mě ptali, jak jsem se postil, ještě pořád jsem jim lhal. Namlouval jsem si, že nesmím zraňovat jejich cítění. Ale už jsem nechtěl mít nic společného s celou tou horou předpisů.

Dvěstěčtyřicetosm příkazů – zrušeno. Třistašedesátpět zákazů – škrtnuto. Chtěl jsem si sestavit své vlastí zákony. Emanuel Goldfarb proti zbytku světa. Takový nový začátek dá člověku sílu. Myslel jsem. Zase bude možné cokoliv. Myslel jsem.

Říkal jsem si: Člověk by si mohl, když by to tedy bezpodmínečně potřeboval, prostě sestavit sám nové náboženství. S novými svatými. A hned jsem měl čtyři v záloze: Freud. Marx. Einstein. Kristus. Samí Židi, co se rozhodli, že svět uspořádají podle vlastních nových pravidel. Radikálně se odpoutali od všeho, co do nich vtloukali, a to jim uvolnilo hlavu k tomu, aby vytvořili něco úplně nového. Co bylo správné dřív, nemusí správným zůstat, to bylo jejich motto. Začít od nuly. A vznikly přitom velké věci. Psychoanalýza. Marxismus. Teorie relativity. Křesťanství. Samé typicky židovské vynálezy. – Začít od nuly. To jsem chtěl taky.

Jenomže jsem přehlédl nepatrnou drobnost. To byli géniové. A na rozdíl od toho, o čem filosemité fantazírují, a čeho se antisemité bojí, nejsme my Židé v průměru o nic nadanější než ostatní. Tedy já určitě ne. Já nejsem Freud, ani

Einstein. Jsem jenom Emanuel Goldfarb. Úplně běžný Žid. Úplně běžný Žid, který se svou snahou stát se úplně běžným Němcem žalostně ztroskotal.

Dlouhá pauza.

Ztroskotal. A tohle mám vyprávět Vašim žákům, pane Gebhardt? Že to nemá smysl?

Stále prudčeji: Že se člověk může přizpůsobit nebo nepřizpůsobit, že může nosit kožené kalhoty nebo si nechat narůst licousy až na zem, že může být hlučný nebo tichý, že je to všechno jedno, šumafuk, protože se ze své role stejně nedostane, ne tady v Německu, ne v téhle zemi, kde ho vzpomínky tlačí znovu a znovu, každý den, jako nestrávené sousto, které nejde vyplivnout ani spolknout, ne v téhle zemi, kde v televizi běží vzpomínkové pořady o holocoustu jako reklama na vložky, tak pravidelně a tak bez zájmu, jako náhradní kapalina sem, náhradní kapalina tam. Ne v téhle zemi, kde učitel napíše zdvořilý dopis obci, aby si objednal opravdového Žida do občanské nauky, předváděcí objekt vlastní nezaujatosti, matematika od devíti do desíti, tolerance od desíti do jedenácti.

Tohle mám Vašim žákům povídat, Herr Gebhardt? Že pro nás nemůže být nic samozřejmé, ani na jedné ani na druhé straně, protože to právě jsou dvě strany a dvě strany zůstanou, protože neexistuje žádná Ústřední rada židovských Němců ani žádná německých Židů, ale jen Ústřední rada Židů v Německu, což pro mne zní jako nějaký folklórní spolek, skupinka lidí s touhou po domově, Turci v Německu, Marťani v Německu, Židi v Německu, tohle mám Vašim žákům vyprávět?

Nezdá se Vám ...

Začne zvonit telefon.

... že Váš dobrý úmysl způsobuje přesně to, čemu chtěl zabránit?

Telefon zvoní dál, až naskočí záznamník.

Ženský hlas. ***„To jsem já. Jsi tam? Emanueli, jestli tam jsi, zvedni to! Koupila jsem dva lístky. Musíme tam být v 19.00 hodin. Počkám na Tebe v předsálí, ano? Takže ....“***

Goldfarb zvedá sluchátko.

Claudie? Jo, promiň, zapomněl jsem. Nemůžu, mám právě práci. Hm. *(lehce nervózní)* To Ti teď nemůžu vysvětlovat. Zavolám Ti, až budu hotový. Dobře?

... Hm.... Čau!

Zavěsí.

Teď bude zase přemýšlet, co se to se mnou děje. A jestli to má něco společného s tím, že jsem Žid.

Být Židem v Německu nebude nikdy jednoduché. Za Vašeho života ani za života Vašich žáků, pane Gebhardt. A není to Vaše vina ani naše. Všichni jsme od historie dostali stejně špatné karty. Kluk, dáma, král, eso.

Pauza.

Ale možná máte přeci jen pravdu. A já ne. Možná bych měl Vaše pozvání přijmout. Možná je to ta jediná funkce, která pro nás v téhle zemi zůstala. Je tak málo Židů a tak mnoho Němců, kteří by rádi ukázali, že nemají obavu z nákazy. To je mezera na trhu. Měl bych si z toho udělat živnost.

"Jak se daří v práci?" "Děkuji, nemohu si stěžovat, mám dobře zavedenou distribuci židovství." Dopoledne návštěvy škol dle tarifu A, večer si mne můžete pronajmout k soukromým příležitostem. Opravdový Žid u stolu, to takovou večeři nesmírně ozdobí. Oficiální akce stojí samozřejmě více. Otevírání židovských muzeí a odhalování památníků holocoustu. There is no business like show business. Příplatek za dotčenost se řídí podle délky proslovů.

Pauza. Pak hovoří klidněji a smířlivěji dál.

Je mi líto, pane Gebhardt. Vím, že si to nezasloužíte. Vidíte, a to je taky jeden z důvodů, proč Vaše laskavé pování nemohu přijmout. Protože se vždycky přestanu kontrolovat, když jde o moje židovství.

Musíte tomu rozumět. Já jsem se nikdy nedokázal přenést přes jednu větu: "Ty jsi tak nesnesitelně židovský na to, že jsi s tím dávno chtěl přestat."

Pauza. Goldfarb bere fotografii, která stojí zarámovaná na psacím stole, a dlouho se na ni dívá.

To je moje žena. To byla moje žena.

Náhle zprudka: Do toho Vám ale opravdu nic není.

Prudce otevře jednu ze zásuvek. Hledá v ní. Zkusí to v další zásuvce. A ve třetí. Konečně najde balíček cigaret. Jednu si zapálí. Po několika dychtivých tazích

cigaretu zase uhasí.

Přestal jsem kouřit. Jednou pro vždy přestal.

Jde dozadu. Otevře okno. Dívá se ven.

Tady jsem stál.

Vyleze na parapet.

Přesně tady. Vylezl jsem nahoru a řekl: "Skočím dolů." Ano. Tady nahoře jsem se držel, tak pevně jak jen jsem mohl, a nedíval jsem se dolů protože: nejsem zrovna bez závratí. "Skočím dolů", říkal jsem, a ještě si pamatuju, že mi můj hlas připadal slabý.

Dole projížděla auta jako teď, a každý náklaďák, který zrovna řadil, byl hlasitější, než moje hrozba. "Zabiju se", říkal jsem. "Jestli odejdeš, zabiju se."

A ona stála tam naproti ve dveřích, chvíli, a dívala se na mně, jen se dívala, a pak řekla, trochu rozzlobeně a trochu soucitně: "Vidíš, Emanueli, to je přesně to, o čem mluvím. Z Tebe se stal hrozný melodramatik."

Pauza.

Samozřejmě jsem se nezabil. Na to nemám odvahu. Nebo zbabělost. Zase jsem slezl, opatrně…

Udělá to.

...a pak jsme dlouhou chvíli stáli proti sobě, moje žena a já. Bez jediného slova. Dívali jsme se na sebe. Ne, vlastně skrz sebe. Dívali jsme se mimo toho druhého. A najednou jsem se začal smát. A ona na to: "Konečně jsi pochopil, jak jsi směšný?" Ale to nebyl ten důvod. Mně jen prolétla hlavou věta, ani nevím, odkud se vzala, ausgerechnet v takové situaci, úplně nesmyslná věta, ale já jsem ji slyšel, jakoby ji někdo skutečně vyslovil. Jakoby vedle mne stále moje matka, která tehdy už byla tři roky po smrti, a říkala mi: "Emanueli, jestli teď skočíš dolů, dávej pozor, abys nepoškodil žádné cizí auto. To dělá Risches."

Uhodí se do čela.

Hlava židovská. Mně je na nic a ona vtipkuje.

Pauza.

My jsme se nesmáli stejným věcem. Možná taky proto moje manželství nefungovalo. Nešlo to. I když jsem žebral a plakal a zuřil a argumentoval. A všechno jsem tím dělal jen horší.

Jste ženatý, pane Gebhardt? Kdybyste si chtěl být stoprocentně jistý, že Vás Vaše žena opustí, desetkrát denně ji úpěnlivě proste, aby proboha zůstala s Vámi.

Pauza.

Jmenovala se Hana. Klasické židovské jméno, že? Ale svět není tak uspořádaný. Jmenovala se tak proto, že měla narozeniny 21. srpna, a to je v kalendáři Johana. Jako dítě se kvůli tomu vždycky zlobila, že má narozeniny a svátek v jeden den. Protože přišla o jednu oslavu. Každé náboženství má prostě své problémy.

Jde k regálu s knihami, vytáhne jednu knihu a otevře ji. Mezi stránkami leží barevný svatý obrázek.

Tady. Tenhle obrázek mi jednou dala, z legrace. Jana z Arku ve zbroji a se svatozáří. A já jsem to zastrčil do Schillera. Taky z legrace. Jako záložku pro Pannu Orleánskou. Brali jsme to s humorem, zpočátku.

Postaví knihu zpět do regálu.

S obrázkem stále ještě v ruce jde k psacímu stolu. Chvíli se na něj dívá ztracen v myšlenkách, pak jej roztrhá na malé kousky a cáry hodí do koše.

Poznali jsme se na univerzitě. Já jsem byl tenkrát na sociologii. Ne proto, že by mě to zvlášť zajímalo, ale protože mi to připadalo dostatečně vzdálené od obchodu s domácími potřebami. A kromě toho to bylo v módě. Všemi těmi sociology, co se tenkrát tísnili v posluchárnách, byste hravě jednou týdně omotal celý svět. Kdyby se tak na světě dalo něco změnit jen dobrým úmyslem... A moudrými knihami. Pane Bože, jak jsme byli všichni naivní v naší chytrosti!

Hana se tomu všemu vysmívala. Ona studovala strojařinu, což bylo tehdy neobvyklé na dívku.

Opraví se.

Na ženu. Vždycky říkala: "Stroj buď funguje nebo nefunguje. Na tom nic nevydiskutuješ." Ach, Hano, Ty jsi měla takovou pravdu. Manželství buď

funguje nebo nefunguje.

Dlouhá pauza. Goldfarb na kolenou hledá cáry svatého obrázku v koši. Pak se posadí k psacímu stolu. Hraje si s kousky obrázku a snaží se je složit jako puzzle zase dohromady.

Poznali jsme se v menze. Znáte univerzitní menzu? Místo s nejhorším kafem na světě. Voda z nádobí. Hana seděla sama u stolu a přinesla si kávu, napila se doušek, a vyplivla ho. Jenom tak, aniž by se nějak rozčilovala. Jako by to byla ta nejsamozřejmější věc na světe. Vyplivla kafe na tácek, vylila k tomu zbytek ze šálku a četla si dál ve své knize. Něco tlustého, technického.

Dívá se rezignovaně na cáry svatého obrázku, které nechtějí pasovat dohromady.

Hana už by to byla dávno složila.

Pár lidí se uchichtlo nebo proneslo nějakou narážku, ale Hana si jich vůbec nevšímala. Obrátila stránku a četla dál. A pak, aniž bych se nějak rozmýšlel, jsem vstal a šel k ní. Řekl jsem: "Gratuluju, já bych si to netroufl." To byl začátek.

Nemohu Vám nabídnout žádné romantické vzpomínky, pane Gebhardt. Je mi líto. Nikdy jsem nestál pod Haniným oknem a nezpíval jí serenádu. Nikdy jsme ruku v ruce neposkakovali po rozkvetlé louce. Nebyl to tenhle druh milostného příběhu. Já jsem ji obdivoval, protože byla tak přímá. Tak jednoznačná a bez obezliček. A ona....

Váhá.

Myslím.... teď zpětně si myslím, že mne hlavně studovala. Chtěla zjistit, jak funguju. Strojařina. Prostě... tady se dělo něco, co si ona nedokázala vysvětlit, a nedalo jí to pokoj. Láska má vždycky něco společného se zvědavostí, ne?

Později jsem toho často využíval. Té zvědavosti. Leckterá z žen, co potkáte na vernisážích, by ráda věděla, jaké to je spát z Židem. Když něco nechápeme, máme jen tři možnosti: buďto to milujeme, nebo si toho nevšímáme, nebo to nenávidíme. Čímž se dostávám zpátky k tématu. Člověk se vždycky dostane zpátky ke svému tématu.

Dívá se na svatý obrázek, na kterém celou tu dobu pracoval, a začne se smát.

Kousek chybí. Když si člověk chce poskládat svůj vlastní příběh, vždycky kousek chybí.

Shrne papírky na hromádku. Dívá se na papír v psacím stroji. Čte.

"Vážený pane Gebhardt... " Moc daleko jsem se nedostal. Mám mu napsat: "Vážený pane Gebhardt, Hana a já jsme byli šťastní"?

Byli jsme šťastní. Na začátku. Vůbec to nebylo těžké. Šlo to snadno. Zdánlivě. Ona nebyla o nic víc katoličtější než já židovský. Ona měla adventní věnec a já chanukový svícen. No a? Svíčky jsou svíčky. Ten první rok, co jsme byli spolu, jsme dokonce slavili "Vánuku" a měli jsme z toho legraci. Byli jsme moderní lidé a staré krámy se nás netýkaly. A mezitím jsem zmoudřel. Nejsem šťastnější, jen moudřejší. To bohužel často nejde moc dohromady.

Opět se dívá na list papíru.

"Vážený pane Gebhardt... "

Náhle vztekle vytrhne list papíru z psacího stroje, zmačká jej a hodí do kouta.

Prudce: Dejte mi pokoj! Kdo Vám dal právo mně nutit k takovým úvahám? Jen proto, aby Vaši žáci měli materiál na slohovou práci? Proč nezůstanete u něčeho jako "Můj nejkrásnější zážitek z prázdnin" tak jako všichni ostatní?

Pauza.

Byli jsme šťastní. Přechodně. Přechodně jsem si namlouval, že jsme šťastní.

Už tahle věta by sama stačila k tomu, aby člověk popsal, jak se cítí jako Žid v Německu. My jsme si v průběhu dějin vždy znovu a znovu přechodně namlouvali, že jsme šťastní.

Když pak můj otec zemřel, vzali jsme se. Ne, pane Gebhardt, Hanu jsem mu nikdy nepředstavil. Chtěl jsem si ji nechat jen pro sebe. Ve více než jen jednom smyslu toho slova. Můj otec by býval nic neřekl - nakonec, vždyť se sám rozhodl být ateistou. Ale jeho syn a gójka - to by pro něj bylo jako zrada. Jako kdybych znehodnotil to, že přežil. To by nepochopil.

Nebo možná ještě hůř: právě že pochopil.

Ta skutečná zrada přišla po jeho smrti. Když jsem prodal jeho obchod, celý dům, jen abych mohl vést tenhle život u psacího stolu...

Přeruší se.

Ale co. To je jedno. V tom je tolik nitek propletených navzájem - ani se nechci pokoušet je všechny rozplétat. Především jsem byl ženatý a byl jsem šťastný. Úplně běžný manžel. Dokázal jsem to. Až...

Dlouhá pauza.

Kdybychom měli dceru, pak by možná všechno bylo jinak. Ale my jsme měli syna.

Není dobré vzpomínat na... Vzpomínat na to, jak šťastný mohl člověk být. Jak šťastný by býval mohl být.

Odejde od psacího stolu do kuchyňského koutu. Hraje si s jednotlivými díly kávovaru.

Tolik součástek. Člověk by si myslel, že když jednu z nich vynechá, že to přeci nemůže mít až takový dopad. Chyba lávky. Jsou věci, které prostě chybět nesmí, protože...

Uvědomí si, co právě řekl, zarazí se.

Jsou věci, které právě musí chybět, když je člověk Žid a má syna. Mohl jsem si vzít ženu, která nebyla Židovka. Bez problému. Mohl jsem odložit všechno, co jsem v nějakých formách a vnějších projevech dostal do vínku. Bez problému. Ale pak tady najednou bylo dítě, a byl to syn, můj syn, a on nebyl obřezán.

Pauza.

Já jsem to nesnesl. Prostě nesnesl. Rozumíte tomu, pane Gebhardt? Ano? Tak mi to, prosím, vysvětlete.

Přebaloval jsem ho a koupal jsem ho, a nejraději bych ho byl i sám kojil, tolik jsem ho miloval. Ale když jsem ho pak držel na rukou, tak nahého a bezmocného, tak na něm bylo něco, při vší lásce, bylo na něm něco cizího. Něco neznámého. Něco - stydím se to říct, ale bylo to tak - něco odpuzujícího.

A já to neumím vysvětlit. Vám ne a sobě taky ne. Vidíme se teď často a mluvíme spolu o všem. O všem, jenom ne o tom. Ani se mne neptá, protože cítí, že bych nedokázal odpovědět. Rozumně odpovědět. Prostě to tak bylo. Věděl jsem, že můj syn musí být obřezán. Hotovo, dvacet. Basta. Konec diskusí.

Pauza.

Samozřejmě, že byly diskuse. Celé hodiny. Celé dny. Ten druh diskusí, co se točí pořád dokola. Kde na sebe naráží pořád tatáž stanoviska jako špatně sestavené součástky ve stroji. Kde se vždycky na stejném místě zaseknou. Vždycky se stejným falešným zvukem. Jednoho dne se pak něco pokazí.

Pauza.

Hana byla proti. Zatvrzele proti.

Opraví se. Jeho hlas už je klidnější.

Ne. Zatvrzele ne. Nechci být nefér. Byla zásadně proti. "Zatvrzele", to zní tak opovržlivě. A na jejích argumentech nebylo nic opovrženíhodného. Ona měla pravdu. Stejně jako já jsem měl pravdu. Každý v tom svém světě. V manželství není snad nic hrůznějšího, než muset zjistit, že nežijete ve stejném světě. Že jste nikdy ve stejném světě nežili.

Vždyť jsme se přeci shodli, říkala, vždycky jsme se shodli, že s náboženstvím oba nechceme nic mít. A teď prý já po ní chci, že dám jejího syna, jejího syna, že dám zmrzačit, kvůli nějaké staré pověře. A já jsem proti tomu nemohl říct nic, než že to tak musí být, protože to jinak nesnesu. Protože ve mně bylo něco...

Prudce: ... vštípeného, vrozeného, co já vím? - ve mně bylo něco, co nechtělo připustit, že by můj syn byl v téhle věci jiný než já. Můžete mi to vysvětlit, Herr Gebhardt? Pochopitelně, že ne. Vy asi ani nevíte, o čem mluvím.

Já jsem neměl argumenty, já jsem měl jenom pocit. Ale ten byl silnější než já. Silnější než všechno. Ztratil jsem svou ženu. A byl bych málem ztratil i syna. Ale ten pocit se už osamostatnil. A najednou Hana řekla: "Ty jsi tak nesnesitelně židovský."

A měla pravdu. Vždyť i sám sobě jsem byl nesnesitelný.

Jde dozadu a zavře stále ještě otevřené okno.

Samozřejmě jsem neskočil s balkónu. Samozřejmě, že ne. Chybí mi talent pro definitivno.

Syna jsme pojmenovali Michael. Neutrální jméno. Katolické i židovské. Jméno anděla. Škoda, že skutečně jedním nebyl. To by mnohé zjednodušilo. Andělé jsou bezpohlavní. Tam není co obřezávat.

Pak jsem začal být zbožný. Ne na dlouho, ale zato silně. Stáhl jsem se do světa, kde je život tak plný pravidel, že jej člověk ani nemusí sám žít. Schoval jsem se v labyrintu zákonů a předpisů. Dvěstěčtyřicetosm příkazů. Třistašedesátpět zákazů. A každý z nich se svými vlastními základy z různých propletenců a fines. Náboženství na plný úvazek. "Nesnesitelně židovský", říkala Hana. A něco ve mně odpovídalo: "pak ale pořádně!"

Z pytle na talit vytáhne oba modlitební řemínky. Sundá si se zápěstí hodinky a vyhrne si levý rukáv košile.

Stal jsem se takovým, jakým jste si mně asi představoval, Herr Gebhardt. Žid, na kterém je to vidět. Který má Vašim žákům co nabídnout.

Vytáhne z pytle čepičku a nasadí si ji. Kolem ramen si ovine talit.

Něco si zapište. Abyste na to ve slohové práci nezapomněli.

Umístí tefilin na biceps levé ruky.

Tefilin. Modlitební řemínky. Na levou ruku – oproti srdci.

Jediným pohybem, ze kterého je patrné, že jej často trénoval, ovine kožený řemínek sedmkrát kolem paže a ováže kolem levé ruky.

Vstává: A na hlavu, kde je rozum. Pokud člověk má rozum.

Umístí tefilin na hlavu.

"A budeš je mít jako znamení na své ruce a jako připomínku mezi svýma očima." Bylo by hezké se takhle objevit ve Vaší třídě, Herr Gebhardt, ne? Pak byste si mohli udělat fotku. Jako důkaz, že tady byl opravdový Žid. Opravdový, exotický Žid.

Začne si tefilin zase sundávat a odmotávat kožené řemínky.

Každé ráno jsem si nasazoval tefilin. Od neděle do pátku. Žádnou modlitbu jsem nevynechal, a žádný půst. Držela mně horlivost nově obráceného, ne proto, že bych byl něco našel, ale protože jsem něco hledal. Možná, myslel jsem si....

Zarazí se.

Myslel jsem si? Snažil jsem se si namluvit. Možná že to nakonec byla chyba se

tomu celý život bránit. Když je to tak hluboko ve mne, když je to silnější než já, když jsem raději málem ztratil syna, než jej mít u sebe neobřezaného, když jsem to všechno ze sebe nemohl dostat ven – možná jsem to měl jenom začít dělat pořádně, důsledně, a dřív či později by bylo zase všechno v pořádku.

Sejme tefilin z hlavy a odloží na psací stůl.

Nefungovalo to. Samozřejmě, že ne. Byl to krátkodobý útěk do ortodoxie, a velmi brzy jsem dohonil sám sebe. Dohonil a vysmál. Jen proto, že člověk před sebou už žádnou cestu nevidí, jen proto se obrácením zpátky taky nedostane dál.

Posadí se k psacímu stolu, dokončí odvíjení řemínků tefilin a shrne rukáv košile zase dolů.Pak si sundá talit.

Založí do psacího stroje nový list papíru a začne psát.

"Vážený pane Gebhardt. Vaše laskavé pozvání bohužel nemohu přijmout, protože... "

Váhá, zapřemýšlí.

Protože nevím, jak v pětačtyřiceti minutách, nebo devadesáti, když to bude muset být dvouhodinovka, někomu vysvětlit, jak se dá být v Německu Židem. Když přitom ten problém je už v tom, že to vůbec musím vysvětlovat. Znovu a znovu a pořád dokola, ostatním a sobě samému.

Existuje jedna stará historka o moudrém rabínovi, kterého vyzvali, aby vysvětlil podstatu židovství, ale nesměl na to mít více času, než kolik dokáže stát na jedné noze. Řekl: "Co nechceš, aby činili Tobě, nečiň Ty druhým" – a bylo to.

Kdyby byl musel vysvětlit židovství v Německu, byl by pad´ na hubu. Tak dlouho nedokáže na jedné noze stát nikdo.

Čte, co dosud napsal.

"Vážený pane Gebhardt. Vaše laskavé pozvání bohužel nemohu přijmout, protože... "

Protože mám strach, a to je vůbec to nejhorší, protože mám strach, že dojdu k závěru, že to nejde. Že něco takového jako úplně normální Žid nemůže existovat. Nikdy víc. Ne v téhle zemi. Že tady navždy zůstaneme vzácným zvířectvem, nosorožci dvourohými, které je třeba krmit ve výběhu, zavřené za ostnatým drátem z péče a solidarity, jen aby se zapomnělo, že se na ně kdysi

střílelo. Že budeme na vždy Židé v Německu a nikdy židovští Němci. Věčná výjimka.

"Vážený pane Gebhardt... "

Pauza.

A jednu věc nechci zažít už vůbec. Okamžik, který přijde v každém rozhovoru, dřív či později. Většinou dřív. Už vidím, jak jeden z Vašich bez pochyby velmi osvícených žáků zvedá ruku, aby mi položil otázku, na kterou neumím odpovědět. Na kterou nechci odpovídat. Znova a znova. Už ne. Mám na to sice svůj názor, ale...

Chvíli hledá správnou formulaci.

... ale nechci být povinen, nějaký mít. Nechci si nechat vnutit odpovědnost, která mne vymezuje. V úplně doslovném smyslu vymezuje. Která mne staví mimo normální meze, protože říká: "Ty vlastně do téhle země nepatříš." A ta otázka přijde pokaždé, v každém rozhovoru, někdy soucitně, ale většinou vyčítavě, pořád stejná otázka: "Jak se stavíte k izraelské politice?" A já ani nemůžu odpovědět, že mi je šumafuk, protože to právě není.

Mám na ni samozřejmě svůj názor, a pan Sharon by z něho radost neměl. Ale já za izraelskou politiku nejsem odpovědný. Ne víc, než pan Müller z Mnichova nebo pan Schulze z Berlína. Já jsem Sharona nevolil, tady v Hamburku nebyl na volební listině, a nechci být ani teoreticky dotazován, jestli bych to byl býval udělal. Protože za tou otázkou, za tou skutečností, že je kladena vždycky mně, a nikdy panu Müllerovi, nikdy panu Schulzovi, protože za ní vždycky číhá nevyslovená výtka, že je to vlastně Izrael, kde mám mít domov, a ne Německo. Že jsem tu vlastně jen na návštěvě. Po celé generace, pořád jen na návštěvě.

Pauza.

Vidíte, milý pane Gebhardt, a o to Vám přeci vůbec nejde. Já bych reagoval příliš prudce, kdyby mi některý z Vašich žáků takovou otázku položil. Protože mne rozčílí pokaždé, i když je položena soucitně. Hlavně, když je položena soucitně. Já prostě nemám tu nadřazenou ironii jako Ignác Bubis. Ten jednou napsal...

Spěchá k regálu. Vytáhne pořadač plný novinových výstřižků. Listuje. Konečně najde, co hledal. Čte.

"Předseda Ústřední rady Židů v Německu, Ignác Bubis, obdržel od frankfurtské primátorky Petry Roth... " Už je to nějakou dobu. "... blahopřání ke svátku Roš hašana, židovskému Novému roku, ve kterém mu popřála mír pro jeho zemi. Odpověděl, že ho její blahopřání velmi potěšilo a k jejímu přání míru by se rád připojil. Avšak na poslední válku v Hessensku si nevzpomíná, jelikož hessensko-bavorská válka je už přeci jen nějaký ten rok minulostí."

Schoval jsem si to, protože přesně tak by se to vlastně mělo dělat. S úsměvem vyjadřujícím převahu, ironicky. Ale já tenhle odstup nedokážu. Ignác Bubis to dokázal. On přesto všechno, co zažil, celý svůj život nikdy o svém němectví nepochyboval. A přesto se pak nechal pohřbít raději v Izraeli. Protože nechtěl, aby byl jeho hrob hanoben.

Pauza.

Kdyby na sebe ve finále mistrovství světa ve fotbale narazili Izrael a Německo – asi bych fandil sudímu.

Pauza.

Takže. Můj vztah k Izraeli.

Jde k malému stolku, nalije si víno. Zhluboka se napije.

Myslím... obávám se, že budu muset už zase začít tím, jak to bylo dřív. Mrzí mně tenhle židovský problém. Příliš mnoho historie. Příliš mnoho minulosti.

Pauza.

Když jsem byl ještě chlapec, tak jsem to viděl jednoduše. Tady byl Izrael, země zaslíbená, a nebyl nikdo, kdo by se do toho zaslíbení nehodil. Naše karetní hra dostala svého žolíka. Kluk, dáma, král, eso. Terezín, Osvětim, Caracas. A teď najednou: Izrael. Země, kam člověk mohl prostě odjet, kdykoli, a když přistál na letišti, nebo připlul do přístavu, tak už tam někdo stál a čekal, vtisknul člověku do ruky pas a řekl: "Teď jsi doma." Tak nějak jsem si to tenkrát představoval.

Pauza.

Pro moje rodiče byl Izrael...

Váhá.

Řekněme: pojistka. Záchranný padák. Člověk doufá, že ho nikdy nebude muset

použít, ale je dobré vědět, že tady je. Pro případ... Rozhodli se pokračovat *tady* - ale bylo pro ně dobré vědět, že v případě nouze existuje taky nějaké *tam*. Po roce 45 slova jako jistota a bezpečí opravdu nebyla to první, co mohlo Žida v souvislosti s Německem napadnout. A pak ty války. 1948 a 1956 znovu. Ta malá země a kolem ty veliké armády. A když pak izraelské tanky vítězně burácely pouští, bylo i pro ateistu, jakým byl můj otec, těžké přeci jen nevěřit v Boha.

Pauza.

Víte, kde jsem poprvé spatřil mapu Izraele?

Jde k regálu s knihami a něco hledá.

Schovala se. V tom mají Židé trénink. Tolik Židů, kolik lidé najednou po válce *prý* schovávali na půdách, v celém Německu nikdy nežilo.

Hledá dál. Vytahuje knihy a dívá se za ně.

Já sám jsem se nikdy nemusel schovávat. Ale jsou věci, na které si člověk pamatuje, i když je sám nikdy nezažil. Zrovna nedávno se mi něco takového stalo. Byl jsem na úřadě, kde jsem potřeboval něco vyřídit. Ten úředník nebyl zrovna přívětivý, ale to jsou úředníci zřídka. Nic neobvyklého. A stejně - jak tam tak seděl za tím stolem, nakrátko střižené vlasy a býčí zátylek, najednou jsem ho před sebou viděl v uniformě. Hnědé, nebo černé. Možná je to nefér, já vím. Byl to ještě docela mladý člověk. Ale stejně tak nefér bylo, že jsem najednou pociťoval něco jako strach.

Konečně najde modrobílou plechovou pokladničku.

Tady je. Dříve visela u nás na chodbě. První mapa Izraele, kterou jsem kdy viděl. Už jako šestiletý jsem dokázal nakreslit obrysy zpaměti. Dole špičaté a po pravé straně taková dvojitá boule, která tu zemi dělá tak úzkou a zranitelnou. Tady. Pokladnička KKL. Keren Kayemeth Le-Israel. S mapou. Dole špičatá a po straně boule. Ta pokladnička visela u nás v chodbě, a každá mince, kterou jste hodili dovnitř, pomáhala tu zemi budovat. Občas přišel člověk, pamatuji si ho jako staršího pána, ale jako dítěti se Vám všichni dospělí zdají staří, a ten měl takový malý klíček a vyprázdnil obsah pokladničky do šedého pytlíku. A pak najednou chodit přestal. Nebo chodil moc často a v pokladničce nikdy nic nebylo - v každém případě, teď je z ní jen vzpomínka. Další vzpomínka.

Vrátil se k psacímu stolu. Dívá se na plechovku.

Na zaslíbenou zemi sedla rez. Ale ona ani nemohla zůstat věčně tak perfektní, jak jsme si ji tenkrát vysnili. Jak se to od nás očekávalo. Izraeli jako zemi se vede stejně jako mně tenkrát jako malému chlapci: Chce-li být stejně dobrá jako ostatní, musí být lepší než oni. Všechno co je míň než perfektní, je Risches.

Bůh ví, že nechci všechno obhajovat, a Bůh ví, že není všechno v pořádku, co se tam děje. Ale já to nechci každý den *muset* obhajovat. Ne tady a ne v téhle zemi.

Opět jej popadne zlost.

Kde berou lidi, kde berou především Němci právo, chtít od Izraele vyšší morální vlastnosti než od kteréhokoli jiného státu ve válce? "Zrovna Vy", slyším pořád, "zrovna Vy s Vaší historií, Vy byste přeci měli vědět, jaké to je, být utlačován."

Dejte pryč tu svatozář a to samolibé moralizování, přeložte si tu větu zpátky do němčiny nebo do nějaké rozumné řeči - co bude znamenat pak? "Vy byste přeci měli vědět, jaké to je, být utlačován." Německy: "To jsme Vás tak dlouho a tak silně mlátili, a Vy pořád ještě nejste lepší." Viník má oběti za zlé, že se z jeho činů nepoučila. Je to pravda: Osvětim Němci Židům nikdy neodpustí.

Víte co, pane Gebhardt? Vy mně vlastně vůbec nepotřebujete. Vy nepotřebujete ani občanskou nauku. Vždyť je tolik jiných možností jak prožít tu pozdně objevenou německou lásku k židům. Mně k tomu nepotřebujete. Co takhle některá z oblíbených naučných stezek "Po stopách... " ...něčeho? To by přeci bylo něco pro Vaši třídu. Čerstvý vzduch a příjemný pocit doteku historie. Tady kdysi stávala synagoga, tady byl kdysi hřbitov, ... byl jednou jeden Žid. Nebo vezměte ty mladé lidi na festival židovských filmů! Takové jsou dneska na každém rohu. Jsme teď v módě. Většina z nás sice až posmrtně, ale přece. V každém mládežnickém centru, které si na sobě zakládá, se dnes můžete učit izraelské lidové tance. Na každé městské slavnosti najdete stánek s židovskou kuchyní. Latkes a plněná ryba. Není Vám to dost židovství? K čemu potřebujete mně? Opravdový Žid přeci jen překáží v té snaze si jej oblíbit. Udělejte si raději třídní výlet do Fürthu, na festival Klezmer music. Tam bude hrát na pódiu nějaká skupina, All Star Klezmer nebo jak se všechny jmenují, a ani jeden z těch muzikantů nebude Žid. Titíž lidé ještě před pár lety jezdili stopem křížem krážem po Austrálii s aboridžinským nástrojem didgeridoo v baťohu a vciťovali se do duší domorodých Australanů. Načmárali si na obličej pestrobarevný vzor a solidarizovali se s Indiány. Dnes dělají Klezmer music. Solidarita ke skandovanému potlesku. Vzrušují se cizími rytmy, zavzlykají si

do molových akordů a vychutnávají si to blahodárné vědomí, že nedělají jen tak nějakou muziku jako každý druhý dixielandový trumpetista, ale že se každým taktem navíc vypořádávají s minulostí. A pořád s tím dychtivým výrazem, že je konečně, konečně pochválíme. Protože nás přeci tak šíleně milují. Se svými klarinety a houslemi, bubínky a trumpetami. Někdy mám chuť zajít za těmi světa spasiteli, postavit se před ně a říct: Když už jste pozabíjeli naše muzikanty, můžete nechat alespoň naši hudbu na pokoji? Ale oni by to nepochopili. Protože ze samého filosemitismu se z nich samotných už stali ti lepší Židé.

Pauza.

K čemu potřebujete mně, pane Gebhardt? K čemu potřebujete skutečného Žida? Vždyť je dost umělých.

Pauza.

Víte, čím se liší antisemita od filosemity? Antisemita rdousí, filosemita objímá. Ale v obou případech se dusím.

Dlouhá pauza.

Proč bych tam měl chodit? Nechat se objímat? Ne, milý pane Gebhardt.

Pauza.

Nebo bych přeci jen měl?

Stmívačka